

שבוע טוב

Číslo 88/5768

9.červenec 2008

Výklad k sidře Balak (Numeri 22,2 – 25,9)

„Jak skvělé jsou tvé stany, Jakobe, tvé příbytky, Izraeli!“ Tato slova najdeme na začátku každého židovského siduru. Je ironií, že tato slova vyšla z úst Bil´ama, jednoho z největších nepřátel Židů.

Bil´am ovšem neměl v úmyslu skládat Židům poklony, naopak jeho záměrem bylo vyslovit nad nimi kletbu, B-h však donutil jeho jazyk k opaku a obrátil kletby v požehnání, jež se dodnes říká každý den po vstupu do synagogy. Proč? Vždyť Bil´amova slova jsou sice výstižná a je to požehnání, přece však pocházejí od duchovně nečistého člověka a –jak podotýká Talmud- dobré věci, jež dělají špatní lidé pro spravedlivé, často spravedlivým spíš uškodí. Vždyť existuje tolik jiných požehnání od lepších lidí, vhodných na uvítání v domě modliteb. Jaké poselství nese Bil´amovo požehnání?

Raši říká, že ze slov vysvítá, co zamýšlel proklít a co nakonec musel požehnat: „stany“ a „příbytky“. „Stany“ odkazují k domům studia a „příbytky“ k synagogám- Bil´am chtěl uvalit kletbu na dvě nejdůležitější oblasti židovského života: studium Tóry a modlitbu.

Bil´am chápal – snad lépe než mnozí Židé dnes- že to, co definuje Žida, je studium Tóry a modlitba. Tóra je připodobňována k židovské duši a když se ji učíme, dotýkáme se své duše. A když se dotkneme své duše, pocítíme potřebu spojit se s B-hem; to nás nasměruje k modlitbě. Tak jsme vedeni k zdokonalování, tedy k B-hu samému.

Bil´amovým a Balakovým záměrem bylo odříznout nás od duchovního zdroje naší síly. Oba věděli, že každý útok na Židy, kteří se zabývají Tórou a modlí se k B-hu, je předem odsouzen k nezdaru- viděli, jak se zhroutil mocní králové Sichon a Og. Bil´am tedy dospěl k závěru, že musí narušit židovské pouto s B-hem; a pokud se mu to povede, bude mít – on i všichni další jemu podobní později v dějinách- šanci úspěšně s Židy bojovat. Jen stáhnout Židy k zemi, pak už se dá nad nimi zvítězit. Vystihl to: dějiny ukázaly, jak velmi zranitelní jsou Židé, když se přestanou zabývat Tórou a mluvit s B-hem.

Prožíváme v současnosti poslední, konečný exil, který je možná výjimečný tím, že trpíme méně fyzicky než v předchozích exilech. Právě proto je tak těžké tento exil zvládat- je mnohem záladnější. Je to exil židovské myslí. Bil´am, prorok nežidů, jemuž B-h dal možnost přehlédnout celé dějiny až do

příchodu mesiáše, se snažil být počátkem takového exilu. A to je důvod, proč po příchodu do synagogy říkáme právě jeho slova: aby nám připomínala, že v synagogách a studovnách udržujeme své spojení s B-hem. Dokud budeme žít s Tórou a modlitbou, jsme nepřemožitelní; avšak opustíme-li duchovní svět Tóry a modlitby a vydáme se do volného prostoru, budeme slabí vůči negativním tlakům světa.

Tóra říká, že Bil´am byl prorok národů světa, v jejich očích stejně veliký jako byl Moše pro Židy. Gemara uvádí, že když B-h dával Židům Tóru na Sinaji, země se tak otřásala, že národy světa byly přesvědčeny, že nastává konec světa a příběhly za svým prorokem Bil´amem. Ten jim řekl: „Hlupáci! Copak nevíte, že B-h po potopě uzavřel smlouvu se světem, že jej nezničí?“ Odpověděli: „Ano, ale B-h jen slíbil, že nezničí svět vodou. Možná jej zničí ohněm.“ A Bil´am řekl: „To jen B-h dává Židům svou sílu (= Tóru), proto se země otřásá.“ Přesto, že Bil´am chápal B-ží velikost a B-h k němu mluvil, přesto, že Bil´am věděl, co od něj B-h očekává, nejednal spravedlivě, byl zlovolný. Kdo byli Bil´am a Balak, proč chtěli zničit bnej jisrael?

Je to vlastně tragický příběh o (další) promarněné příležitosti lidstva v důsledku sobectví a domyšlivosti jednotlivce. Některé osoby zmíněné v Tóře, např. Nimrod, Esav, faraon, Balak i Bil´am byli totiž potenciálně schopní uspišit naplnění úkolu Židů a příchodu mesiáše- kdyby ovšem chtěli. Nimrod se mohl stát nejlepším spojencem Avrahama, kdyby dal své osobní kouzlo a vliv do služeb Avrahama poslání a pomáhal mu šířit víru v jediného B-ha; mesiášská doba by pak mohla začít už Avrahamem. Také Esav mohl být partnerem Jakova: hlas Jakova podpořen mocnou Esavovou paží by zvítězil nad národy světa a mesiášský věk mohl být nastolen. Podobně i faraon- kdyby se o Jakovovu rodinu postaral s láskou, místo se zlomyslným strachem, mohl se stát spojencem bnej jisrael a egyptská moc by přispěla k přiblížení mesiášského věku. Bil´am a Balak z naší paraši jsou dalším příkladem ztracené možnosti.

Bil´amův příběh začíná Jakovem a Lavanem. Podle midraše byl Bil´am jedním z Lavanových synů a k Jakovovi měl blízký vztah, protože od něj se poučil o B-hu a o poslání Avrahamových potomků.

Poté, co Jakov nabyl vlastního majetku, zaslechl jednou, jak Lavanovi synové mluví o něm, že získal majetek na úkor Lavana. Proto se rozhodl s celou svou rodinou odejít. B-h přinutil Lavana, aby uzavřel s Jakovem smír, potvrzený vztyčením kamenného sloupu. Ale Lavan nadále v sobě živil nenávist k Jakovovi, vnukl ji i svým synům a před smrtí vyslovil přání, aby zničili bnej jisrael. Bil'am si předsevzal splnit toto přání.

Bil'am měl nadání k okultnímu vědění, získal si slávu pro své nadpřirozené schopnosti a prorokování. Stal se rádcem králů a za své rady bral velké odměny, takže si nashromáždil nesmírné bohatství. Zatím čekal na příležitost k využití svých schopností proti Izraeli. První šance se naskytla, když jej faraon požádal o radu, jak řešit „židovskou otázku“ v Egyptě; byl to Bil'am, kdo poradil faraonovi, aby Izraelity zatížil otroctvím v naději, že to bude znamenat jejich definitivní konec.

Izraelité však přežili. A nyní, po dlouhé době, se Bil'amovi naskytá nová příležitost. Bnej jisrael se chystají vstoupit do své zaslíbené země a národy Midjanu a Moavu se strachují, že to s jejich královstvím dopadne stejně jako se sedmi národy Kenaanu.

Balak byl přímým potomkem Lota a mocný vojévůdce a král. Když viděl, že Židé porazili mocné vládce Sichona a Oga, pochopil, že problém nelze vyřešit vojensky. Tehdy si vzpomněl na Bil'ama a jeho nenávist k bnej jisrael a požádal ho, aby svým uměním narušil duchovní potenciál Židů ke konání dobra (dědictví Avrahamovo) a zvrátil jej ke konání zla. Doufal, že Bil'am národ prokleje a vezme jim tak právo na Erec jisrael. Balak znal Bil'amovu vášeň pro majetek a pocty a vyslal k němu honosné poselstvo s dary –apeloval na jeho nejhorší vlastnosti; lichotil mu „komu ty požehnáš, je požehnan a koho prokleješ, je proklet“.

Když poslové dorazili k Bil'amovi, slíbil jim odpověď, až k němu ve snu promluví B-h. Ale ten mu řekl, aby s posly nechodil, neboť nemůže proklít národ, jemuž předtím B-h požehnal. Bil'am ovšem nedokázal říct poslům pravdu, vymyslel si tedy, že mu B-h zakázal jít s málo důstojným poselstvem. Když však Balak vyslal jiné, ještě honosnější posly, Bil'am už nemohl odmítnout a musel jít.

Podle rčení „pýcha předchází pád“ dopadlo pak na Bil'ama jedno ponížení za druhým. Nejdříve jeho oslice promluvila a zahanbila ho, potom pokaždé, když se pokusil proklít Izrael, vycházelo mu z úst požehnaní, takže Balak se čím dál víc zlobil, až se na Bil'ama osopil a Bil'am si jen stěží před všemi zachoval tvář. Když později židovský národ odplatil Midjanu, byl Bil'am zabit. A to vše jen kvůli tomu, že Bil'am nedokázal spolknout svou pýchu a přiznat pravdu. Snad i proto se jmenoval Bil'am (=příbuzné k slovesu s významem „spolknout“), jeho jméno nás varuje před pýchou.

Mišna v Pirkej avot říká: „Ten, kdo má tři vlastnosti- ajin tova (přejícnost), ruach nemucha (pokorného ducha) a nefesh šefela (minimální fyzické potřeby), jakoby byl žákem Avrahama“. Má-li člověk ajin tova, je opravdu šťastný, když se druhému daří; má-li ruach nemucha, nemá v sobě nadutost a domýšlivost a má-li nefesh šefela, je spokojen s málem. Naopak –pokračuje mišna- „kdo má tři vlastnosti – ajin hara („zlé oko“), ruach gevacha (nadutost) a nefesh rechava (nenasytnou žádostivost)- jakoby byl žákem Bil'ama“. Je-li člověk nešťastný, že druhému se dobře daří, je-li bohorovný, domýšlivý a bezostyšný, má-li nezřízenou touhu „mít“, je jako Bil'am, který říká královým poslům: „I kdyby mi dal dům plný zlata a stříbra, nemohl bych...“. Co jiného to je, než zaobalená žádost „dejte víc“?

V traktátu Berachot se uvádí, že Avraham byl jediný, kdo B-ha plně uznával, mluvil o B-hu jako o „adon-aj= Pán“. Jak je možné, že Avraham rozpoznal B-ží přítomnost ve světě i přesto, že celý okolní svět byl pohanský, kdežto Bil'am, k němuž B-h mluvil, Jeho pravdu nechápal? Je-li člověk ponořen do sebe a pohlcen sebou, má zúžený obzor; zajímá jej pouze on sám a jeho potřeby, nic jiného nevidí- může být třeba přímo u zdroje veškeré moudrosti, a přece zůstane zcela nezasažen. Avraham se svou pokorou byl schopen vnímat B-ha a pojmout ho do sebe vzdor tomu, že žil v pohanském světě. Bil'amovi jeho nenasytné ego zabránilo pochopit pravdu i přesto, že byl v blízkosti B-ha.

Bil'am tedy neměl úspěch ve svém úsilí zastavit židovský národ na cestě do Erec jisrael. Ale zas tak úplně neúspěšný nebyl: ačkoli většina národa nakonec vstoupila do země, dva a půl kmene nikoliv; kmeny Reuven, Gad, Menaše zůstaly na východním břehu Jordánu. Kde se stala chyba? Odpověď zní: tiva. Tiva= židovský výraz pro intenzivní touhu po fyzických rozkoších. Židovský národ byl infikován tiva, podle midraše to byl také důvod, proč si zmíněné dva a půl kmene zvolily za své území východní břeh Jordánu. Jejich rozhodnutí předjímalo první exil, jenž pak přišel o mnoho let později, když Asyřané vyhnali nejdříve tyto kmeny.

Kdo „infikoval“ židovský národ tiva? Midjanské ženy, svádějící židovské muže k fyzickým rozkoším, jak to Balakovi poradil Bil'am. Byla to účinná rada a měla pro židovský národ dalekosáhlé následky. Bil'am věděl až příliš dobře, že Erec jisrael je zcela nepodobná kterékoli jiné zemi. Jak říká Talmud, je dobytá bojem a vyžaduje vysoký stupeň duchovního života. V Erec jisrael se tiva příliš nedaří, protože duchovní rozkoš z života ve svaté zemi předčí příjemnost fyzických radostí.

Avšak když už tiva zachvátí člověka, bývá pro něj velmi těžké vidět „pro stromy les“ a zanechat rozkoši tohoto světa kvůli světu budoucímu- k němuž bývá Erec jisrael přirovnávána. Bil'am to dobře věděl, když dával svou radu. Reuven, Gad a Menaše si

zvolili z „praktických důvodů“ žít „přede dveřmi“ a být „cizinci v zemích, jež nejsou jejich“ - a přesně tak žije mnoho Židů i dnes. Důsledkem Bil'amovy rady bylo oslabení pouta k Erec jisrael, k velkému daru B-žimu. Stejně jako opětné oživení studia Tóry je cestou k vítězství nad všemi amaleky světa, tak obnovení lásky k Erec jisrael je způsobem, jak zvítězit nad Bil'amem. Zohar obě jména spojuje, když si všímá, že poslední dvě písmena jména Bil'am a poslední tři z Balak dávají dohromady „amalek“, kdežto zbylé části obou jmen dávají slovo „bavel“, hebrejské označení Babylonie, místa prvního exilu židovského národa.

„Pojď na jiné místo...uvidíš jen jeho zadní voj, neuvidíš jej celý. Ztratíš mi jej odtamtud“, říká Balak Bil'amovi. Proč? Podle komentátorů Bil'am věděl, že jeho kletby budou účinné jen tehdy, najde-li aspoň malou vadu na národu Izraele, vadu, kterou pak zvětší svým „zlým okem“. Díval se na celé společenství Izraele, ale nemohl najít nic, čeho by se chytil. Balak mu poradil, aby se díval z menšího úhlu a zabral menší výseč národa, „zadní voj“ - okraj společenství, tam mohl najít některé okrajové rysy.. I v tom nejmorálnějším celku lze najít výjimky; je to taktika, která byla pak často s úspěchem využívána v dalších dějinách- vybrat si jednotlivce, zobrazit jeho rysy jako charakteristiku celého národa a pak národu spílat a proklínat jej.

Při jednom ze svých pokusů proklít Izrael Bil'am řekl Balakovi, aby postavil oltáře a přinesl na nich 42

obětí B-hu. Bil'am se domníval, že potom bude moct proklít židovský národ. Balak udělal, co Bil'am řekl. Gemara (traktát Berachot) uvádí, že i když Balak oběti přinesl bez čistého úmyslu, přesto přinesl oběti B-hu a tím získal zásluhu, že jeho pravnučkou bude Ruth, babička krále Davida. Jestliže takovou zásluhu získaly Balakovy oběti, jak záslužná je teprve micva, vykonaná s ryzím záměrem? Učíme se z toho, že nemáme podceňovat ani tu nejobyčejnější micvu, nevíme, jaká je její hodnota.

Celý řetězec událostí od smrti Mirjam až k incidentu s Baal Peorem, popsaným na konci paraši, se udál v posledním roce národa na poušti, těsně před vstupem do země zaslíbené. Proč? Gemara říká, že největší horko bývá na konci léta a nejužší zima před koncem zimního období. Komentátoři vysvětlují, že B-h svět stvořil tak, že kdykoli má dojít ke změně jednoho stavu v druhý, působí odpor vůči změně nejsilněji. Po příchodu Mošeho, budoucího vysvoboditele, do Egypta zesílilo zotročení Izraelitů- nadcházející přechod z otroctví ke svobodě způsobil zintenzívnění útisku. Nyní byl národ před vstupem do Erec jisrael, kde měl zachovávat Tóru v úplnosti a dosáhnout tak výrazně vyšší duchovní roviny. Proto se před nadcházející změnou projevil stejně výrazné odporové síly. Začátek- říká chazal- se vždy rodí s velkými obtížemi, zejména když nás má navést na duchovní cestu. Ale právě ty obtíže, zakoušené při duchovním pozvedání, nám naznačují, že je to změna pozitivní a povede k dobrému.

Leopold Zunz (Jom Tov Lippmann), 1794-1886 Historik zakladatelské generace Wissenschaft des Judentums

Narodil se v německém Detmoldu. Od r. 1803 se vzdělával v židovské škole Samsonsche Freischule ve Wolfenbüttelu. Pokrokový učitel Samuel Meyer Ehrenberg, jenž byl v r. 1807 jmenován ředitelem školy, rozpoznal velké Zunzovo nadání a pomáhal v jeho rozvíjení. Učitel a žák zůstali přáteli až do Ehrenbergovy smrti (1853). V l. 1809-11 Zunz studoval na místní vyšší škole a od 1810 do 1815 byl pomocným učitelem na Samson Freischule. Zájem o židovské dějiny a literaturu v něm probudila četba Cma David od Davida Ganse a Bibliotheca Hebraea Johanna Christophi Wolfa. V l. 1815-19 studoval Zunz na berlínské universitě a získal tak základy vědeckého přístupu; zejména byl ovlivněn velkým klasickým učencem Friedrichem Augustem Wolfem.

Rok 1817 je počátkem Zunzovy vědecké práce, neboť tehdy se pustil do zkoumání Sefer haMaalot, jejímž autorem byl Šem Tov b. Joseph Falaquera (za tuto badatelskou práci získal Zunz r. 1821 doktorát filosofie na universitě v Halle) a napsal Etwas über die rabbinische Literatur (1818). Z touhy nově definovat judaismus v souladu s duchem doby se stal

r. 1819 spoluzakladatelem spolku Verein für Kultur und Wissenschaft der Juden, pokládaje vědecký a historický přístup „vědeckého judaismu“ za cestu k naplnění cílů spolku. Zunz redigoval Zeitschrift für die Wissenschaft des Judentums, vydávaný spolkem (1823) a publikoval tu tři své stati, mj. životopis Rašiho.

Zunz, jemuž byl blízký duch náboženské reformy, dostal v květnu 1820 nabídku kázat v nové berlínské synagoze a v srpnu 1821 byl jmenován kazatelem. O rok později zklamán na místo rezignoval. Soubor jeho promluv (Predigten) byl vydán 1823. Živil se jako člen redakční rady berlínského deníku Haude und Spencersche Zeitung (1824-31) a ředitel základní školy židovské obce, Jüdische Gemeindeschule (1826- 29). Jeho hlavním zájmem však bylo bádání v oblasti židovské literatury. Pilným navštěvováním knihoven Zunz shromáždil obrovské množství materiálu a poznámek z rukopisů i tištěných děl a r. 1832 vyšlo jeho velké dílo Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden historisch entwickelt (o díle podrobněji dále).

V l. 1834-5 pronesl Zunz 34 veřejných přednášek o Žalmech, 1835-6 sloužil jako kazatel v soukromém náboženském společenství v Praze. Po návratu do Berlína jej obec pověřila napsat pojednání o židovských jménech- v reakci na královský edikt, zakazující Židům užívat křesťanská jména- Namen der Juden, 1837. V l. 1840-50 vedl židovský učitelský seminář v Berlíně.

Zunzovy naděje, že některá z universit uzná židovská studia za akademický předmět a jeho pověří vedením, se nesplnily. R. 1848 obdržel sice v této věci dopis pruského ministra kultury, ale jeho návrh byl zamítnut. Ze své strany Zunz nesouhlasil se zřízením zvláštního semináře z obav, že se tím oddělí „věda judaismu“ od celkového intelektuálního života, což povede k její izolaci. Viděl také málo smyslu v konferencích německých progresivních rabínů, jež byly svolávány od r. 1844 a jejichž reformy nepokládal za prospěšné. Pokračoval ve své vědecké práci sám.

Publikoval zatím Toledot r. Azarya min haAdumim, 13 statí o židovských tématech a Zur Geschichte und Literatur (1845). V r. 1850 mu obec přidělila skromnou penzi. Většinu času věnoval bádání o pijutim, selichot a různých liturgických básních. Postupně vydal tři díla na toto téma: Die synagogale Poesie des Mittelalters (1855), Der Ritus des synagogalen Gottesdienstes (1859), Literaturgeschichte der synagogalen Poesie (1865, dodatky 1867). Práce si vyžádala návštěvy různých knihoven- British Museum, Bodleian, pařížské, knihovny de Rossi v Parmě. V Paříži navštívil Zunz r. 1855 H. Heineho, svého přítele z doby Verein für Kultur und Wissenschaft. Vstup do vatikánské knihovny byl Zunzovi jako Židovi zakázán.

Po r. 1850 dále publikoval: připravil k vydání More nevuchim hazeman, podle přání zesnulého autora Nachmana Krochmala. Vydal články o judaismu v Brockhausově lexikonu (1853), životopis svého učitele S.M. Ehrenberga. Na počest Zunzových sedmdesátých narozenin v r. 1864 byla založena Zunzova nadace (Zunzstiftung), na podporu jeho vědecké práce a dalších počinů na poli „vědy judaismu“. Smrt jeho ženy r. 1874 jej uvrhla do hluboké deprese, ustal v práci, pouze připravil k publikaci soubor svých článků, který pak vyšel ve třech svazcích 1875-6. K jeho 90. narozeninám vydala Zunzova nadace jubilejní spis v hebrejštině a němčině, nazvaný Tiferet Seiva.

Vědecké dílo:

Ve svém Etwas über die rabbinische Literatur z r. 1818 Zunz vytyčil program a cíle „židovské vědy“ i své pracovní záměry. Podle Zunze by se židovská literatura neměla uzavírat do úzkých mezí náboženské a halachické tradice, ježto v sobě

zahrnuje i další obory humanitní a přírodovědné. Znalost hebrejské literatury v jejím širším smyslu umožňuje chápat židovské dějiny jako nedílnou součást světových dějin lidské kultury- probádání hebrejské literatury je součástí obecných humanitních věd. Doba je právě zralá k tomuto zkoumání, protože hebrejská literatura skončila a její místo zaujalo osvícenství. Vědecké zaznamenání tvořivé minulosti Židů prokáže jejich schopnosti a ochotu aktivně přispět i v současnosti, a to jim usnadní získat občanská práva. Podle Zunzova názoru úkolem „vědy judaismu“ není ovlivnit náboženský život současných Židů; výzkumný program Židů i nežidů by se měl spojit, přičemž nežidé budou jen pokračovat ve vědeckém díle předchozích epoch.

Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden představují hebrejskou literaturu, zvláště midraše poprvé v „historickém vývoji“. Stovky děl a tisíce odkazů jsou spojeny v organickou literární strukturu. Zunz popisuje vyučování proroků, z něhož se vyvinulo čtení z Tóry a proroků, targum a promluvy. Zabývá se vývojem Ústního zákona, činností amoraim a geonim i jejich spisy, všemi aspekty agady, píše o kazatelství a jeho místě v intelektuálním životě a o místech židovského osídlení, kde bylo kazatelství běžné od starověku až do doby maskilim a náboženských reformátorů.

Zunz jen zřídka doplňuje historické pozadí literárních děl, spíše jen v náznaku, aby dal do souvislosti jednotlivá období a kontinuitu tradice kazatelství v jejich různých podobách. Jeho závěry vyžadují opravu pouze v detailech. R. 1837 vyšla Sefer Ravja Eliakima Samilera (či Mehlsocka) z Brodů, kritizující Zunzovu knihu. Zunz využil připomínek k opravám a doplnění v připravovaném 2. vydání Vorträge, jež vyšlo 1892, redigované N. Brüllem.

Přes vědecky objektivní charakter knihy lze v ní vystopovat známky politického sporu a obranu náboženských reform. V předmluvě Zunz spojuje opomíjení židovské literatury s nižším občanským postavením Židů; pouze znalost židovského duchovního dědictví podnítl osvícené státníky, aby dali Židům stejná práva a občanské svobody jako většině národa. Židé, kteří znají minulost svého národa, vědí, jak reformovat své náboženské zvyklosti a připraví se tak na své nové společenské postavení. V poslední kapitole Zunz schvaluje různé reformy v synagogách, neboť ve „vnitřní emancipaci“ vidí paralelu k vnějšímu politickému uvolnění. Vyslovuje naději, že současní Židé se budou podílet na rozvoji jednotné kultury všeho lidstva.

Ústřední myšlenka Etwas über die rabbinische Literatur se znovu opakuje v Zur Geschichte und Literatur: není správné zužovat pohled na židovskou literaturu a oddělovat ji od kultury obecně; literární plody židovské doplňují evropskou literaturu, je tu vzájemný vliv. Je sice pravda, že byla období napětí a

nenávisti, ale nakonec zvítězí vědecký duch a hebrejská literatura vyjde ze své izolace.

V díle samém se Zunz odklání od toho, co uvádí v předmluvě. Kapitoly pojednávají o středověkých židovských učencích Francie a Německa, souborech rukopisů a tištěných pracích, o tiskařích a typografii, židovských básnících jižní Francie a o historii sicilských Židů. Kniha obsahuje důležité údaje z původních pramenů a přesné citace velké historické a literární hodnoty, ale nepodává důkazy k premise, že tato pojednávaná literatura tvoří organickou součást evropské literatury. Naopak v protikladu k této myšlence Zunz líčí historickou realitu náboženského a akademického života obce, izolované od světa; je nucen představit středověké Židy jako oddělené společenství na okraji evropského světa.

V knize *Die synagogale Poesie des Mittelalters* se Zunz soustřeďuje na ty nejvíce charakteristické básnické plody židovského náboženského života. Zprvu zamýšlel omezit bádání na oblast selichot, jež jsou výrazem bolesti Izraele, utrpení exilu, víry v B-ží smlouvu, pokání a odpuštění i očekávání příchodu vykupitele. Teprve v průběhu práce se Zunz rozhodl rozšířit záběr i na oblast pijutim- liturgické poezie, jež později doplnila modlitby.

Zunz tedy nenapsal knihu, jež by obsáhla liturgickou poezii v úplnosti, avšak jeho dílo bylo první vědeckou prací svého druhu. V první kapitole *Žalmy*, jakémsi úvodu k celé knize opakuje myšlenku kontinuity a organického vývoje židovské literatury. Prorok, který sděloval B-ží slovo národu i básník, jenž vyléval svou duši před B-hem, přenechali svou roli Moudrým (autorům agady a učitelům národa) a pajtanim (=autorům pijutim). Výrazová forma doznala změny, ale národ Izraele v biblické době i po zničení Chrámu je tentýž. Stát zanikl, ale národ si uchoval svou vnitřní svobodu a tvořivost. Synagoga se stala centrem náboženským i politickým, místem setkávání myslitelů a básníků. V liturgii je vyjádřena „historie a utrpení národa, jeho minulost i budoucnost; vztah lidského ducha k svému zdroji, vztah jednotlivce k lidstvu a vztah člověka k přírodě“. Historické podmínky se mění, ale smlouva mezi B-hem a Izraelem zůstává pevná a synagoga je toho svědectvím.

Zatímco v předmluvách svých předchozích knih Zunz zdůrazňoval organičnost dějin lidského ducha a univerzálně lidský základ židovské literatury, zde tuto myšlenku opustil- i když ne úplně- a zaměřil se na niterný život Židů. Možná bylo důvodem jeho zklamání z nezdaru revoluce 1848, po němž již nemohl věřit v demokratické sjednocení lidstva a obnovu jeho tvořivých sil. Také již nevěřil v reformování náboženství v moderní judaismus. Vzniklé vakuum si zcela zaplnil „židovskou vědou“.

Pokračováním předchozího díla je *Der Ritus des synagogalen Gottesdienstes*. Zunz se tu zabývá změnami v liturgii v souvislosti s místy židovského rozptýlení, a popisuje, jaký vliv měly na tyto zvyklosti různé historické jevy, např. kabala, inkvizice, vynález knihtisku, a počínaje Moše Mendelssohnem i kontakt se západní kulturou.

Svou průkopnickou práci na poli synagogální poezie uzavřel dílem *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*. Tato kniha je založena na zkoumání více než 500 rukopisů, zachycuje historii pajtanim a jejich tvorby až do r. 1540. Autorovým záměrem tu bylo vyjádřit vnitřní podstatu této poezie. Nedosáhl úplně naplnění svého záměru, neboť jeho tlnutí k bibliografii a bádání bylo silnější než jeho schopnost zformovat historické pojetí.

Zunzovy postoje k politickému dění:

Od mládí byl Zunz přesvědčeným demokratem a liberálem. Podle jeho názoru musí být stát založen na myšlenkách spravedlnosti, zákonnosti a morálky a musí zaručovat lidskou svobodu a rovné podmínky pro všechny své občany. Jako stoupenec osvícenství kritizoval organizované náboženství (církev), jež je v protikladu k svobodnému státu, a požadoval úplné odloučení státu a církve. Francouzskou revoluci a její demokratické ideje pokládal za historickou předchůdkyni revolucí r. 1830 a 1848 a za počátek politického vývoje, který vyvrcholí vytvořením státu založeného na myšlenkách práva a spravedlnosti (Rechtsstaat). Považoval takový stát rovněž za řešení občanských problémů evropských Židů. Vkládal velkou, až mesiášskou naději v revoluci r. 1848. V l. 1848-50 se podílel na politické propagandě, dával rozhovory demokratickým občanským sdružením, byl vybrán do voličské rady v Berlíně, jež připravovala pruské a německé Národní shromáždění (Nationalversammlung). Tyto aktivity ustaly v letech reakce 1850-58. Se začátkem Bismarckovy éry si Zunz uvědomil, že nelze doufat ve splnění jeho demokratických a liberálních zásad a všech těchto aktivit zanechal. Souhrn jeho politických rozhovorů byl otištěn v *Gesammelte Schriften*, sv.I.

Zunzův přínos „židovské vědě“:

Svou prací na „vědě judaismu“ našel odpověď na problém přechodu od tradičního učení a z něj vycházejícího náboženského života k modernímu vzdělání západního typu a kulturnímu životu s tím spojenému. Využíval moderních vědeckých metod a představil společenství Izraele a jeho literaturu jako jeden z proudů světového intelektuálního dění s aktivním podílem na jeho vývoji. Přitom popíral některé základní hodnoty tradičního judaismu a místo nich nabídl současným Židům zájem o dějiny. U Zunze lze rozpoznat negativní postoj k Talmudu a ke kabale; jejich duch podle něj odporuje „vědě judaismu“. Stojí za pozornost, že z mnoha oblastí židovské literatury si Zunz vybral právě ty „nejžidovštější“: midraše a liturgickou poezii. Jako

vědec- badatel byl precizní a pilný, vyžadoval vědeckou dokonalost. Neměl žáky, většina vědců- badatelů, kteří přišli po něm, se učila od něho, a to i když nepřijali jeho ideologické premisy, a jeho výzkumy sloužily jako základ a příklad pro

„židovskou vědu“, která nejen že nenahradila hebrejskou literaturu, jíž měl být konec- jak se Zunz domníval ve svém mládí- ale naopak přispěla k oživení literatury.

Zacharias Frankel, 1801-1875

Rabín, učenec

Narodil se v Praze. Talmudické vzdělání získal u Becalela Ronsburga, v l. 1825-30 studoval v Budapešti filosofii, přírodní vědy a filologii. R. 1831 jej rakouské úřady jmenovaly rabínem litoměřického kraje. Usadil se v Teplicích, kde byl zvolen rabínem místní obce. Byl prvním českým rabínem se sekulárním akademickým vzděláním a jeden z prvních, kdo kázal v němčině. V r. 1836 jej pozvala saská vláda do Drážďan, aby tam zastával místo vrchního rabína. Publikace jeho studie o židovské přísaze vedla k jejímu zrušení v několika německých státech. Pozvání do Berlína (1843) odmítl hlavně proto, že pruská vláda nevyhověla jeho podmínkám- plně právní uznání židovské víry (až dosud byla spíše tolerována), odepření podpory misionářským snahám mezi Židy atd. R. 1854 se Frankel stal ředitelem nově založeného rabínského Jüdisch-Theologisches Seminar ve Vratislavi (Wroclav, Breslau), kde působil až do své smrti.

Teologické názory:

Jako teolog usiloval Frankel o syntézu historického pojetí a současných potřeb postupnou a organickou reformou. Stal se duchovním vůdcem skupiny zastávající „umírněné“ reformy, založil tzv. „pozitivisticko-historickou“ („vratislavskou“) školu, jež později ovlivnila Konzervativní hnutí v USA. Ve sporu o hamburskou modlitební knihu (1841) odpověděl Frankel na oběžník hamburského kazatele Gottholda Salomona, že v tradičním rituálu by měly být povoleny jen takové změny, které neodporují duchu historického judaismu. Byl přesvědčen, že mesiášská víra, vyjadřující „zbožné přání po nezávislosti židovského národa“ je důležitá pro přežití a vývoj judaismu a že vnáší nového ducha a energii do života německých Židů, třebaže „již mají vlast, z níž neodejdou“.

Jeho měsíčník Zeitschrift für die religiösen Interessen des Judenthums (1844-46) se stal platformou jeho názorů na reformu. Na druhé rabínské konferenci ve Frankfurtu r. 1845 usiloval o formulování pevného principu jako vodítka pro postup dalších umírněných reforem. K jeho hlavním odpůrcům patřili A.Geiger a S.Holdheim. Frankel – na protest proti odmítnutí návrhu a proponovanému vyloučení hebrejštiny z modliteb- opustil konferenci. Ve vzniklém veřejném sporu, se bez úspěchu (ač jej podporovali Izrael a David Deutschovi, Abraham

Solomon Trier a Solomon Eger) pokoušel o svolání konference teologů, jež by zvrátila závěry předchozí rabínské konference.

Frankelovy názory vzbudily odpor jak reformního, tak ortodoxního proudu. Hned po otevření Jüdisch-Theologisches Seminar ve Vratislavi vyzval S.R.Hirsch Frankela, aby uvedl náboženské principy, jimiž se bude řídit jeho vyučování. Současně i A.Geiger kritizoval kasuistickou metodu studia v semináři. Po vydání Frankelovy knihy Darchej haMišna 1859 Hirsch napadl autora ve svém periodiku Jeschurun- po otevřeném dopise Frankelovi od G.Fischera (Jeschurun 1860) následovala série kritických statí, v nichž Hirsch požadoval, aby Frankel vyjádřil přesně svůj názor na rabínskou tradici a sinajské zjevení.

Hirschovo stanovisko zastávali i další ortodoxní rabíni, zejména Z.B.Auerbach, Salomon Wolf Klein, Samuel Freund i anonymní autor Meor ejnajim, kdežto Frankela podporovali konzervativní rabíni a učenci S.J.Rapoport, Wolf Landau, Saul Isaac Kaempf a Raphael Kirchheim. Frankel se omezil na krátké vyjádření ve svém časopise Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums (1861), kde zdůraznil, že není jeho úmyslem zpochybnit hodnoty rabínské tradice ani popírat její starobylost; a že otázka, co z jejích halachických prvků pochází od Mošeho, dosud není vyřešena.

Dílo:

Ve svých vědeckých dílech se Frankel věnuje zejména biblicko-talmudickému zákonu (z pohledu historicko-systematického), historickému vývoji halachy a talmudické exegesi.

Jeho první kniha Die Eidesleistung bei den Juden (1840), o židovské přísaze, vznikla z praktické politické nutnosti a byla i průkopnickým pokusem o vědeckou analýzu halachy s použitím metody srovnávacího práva. Touto otázkou se dále zabýval i v Der gerichtliche Beweis nach talmudischen Rechte (1846), v sérii článků v různých periodících a ve výroční zprávě Jüdisch-Theologisches Seminar 1860.

Několik jeho prací pojednává o dějinách Ústní tradice: ve svých prvních studiích k Septuagintě- Vorstudien zu der Septuaginta (1841) se pokusil prokázat, že v řeckém překladu Bible lze najít stopy palestinské halachy; na to navázal svou další prací o

vlivu palestinské exegese na alexandrijskou hermeneutiku- Über den Einfluss der palästinischen Exegese auf die alexandrinische Hermeneutik (1851).

V díle Darchej haMišna (1859) publikoval své bádání v metodologii Mišny a Talmudu; dílo mělo rozhodující vliv na další zkoumání Mišny. Mevo haJeruschalmi (1870) je úvod k jeruzalémskému Talmudu, Ahavat Cion je komentář k několika traktátům talmud jerušalmi- Berachot, Pea 1874, Dmaj 1875. Kniha Entwurf einer Geschichte der

Literatur der nachtalmudischen Response (1865) je nástin historie post-talmudické literatury respnsí.

R. 1851 Frankel založil časopis Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums a redigoval jej 17 let; publikoval tu četné články o židovských kulturních dějinách.

Ve vratslavském semináři Frankel vytvořil normu moderního rabínského studia a jím zavedené požadavky na studenty i vyučující přejaly všechny podobné instituce

Šabat tento týden začíná v pátek v 20'42, a končí v sobotu v 22'05.

Délka dne je 16 hod 13 min; délka skutečné hodiny činí 81 minut, východ jitřenky 3'20; doporučený čas ranní modlitby (talit a tfilin) v 3'10 hod; východ slunce v 4'51; polovina dne 12'47; čas odpolední modlitby (mincha gedola) ve 13'17, (mincha ktana 17'30, plag mincha 19'11) západ slunce (škia) 20'51; východ hvězd v 21'34

podle Holešova (jihovýchodní Morava); Čechy + 10 minut; podle kalendáře Kaluach

Týden židovské kultury

עולם חברה יהודית
העלשויה
תשס"ח

Holešov 27.7. - 2.8. 2008

Termín festivalového týdne je stanoven na 27.7 - 2.8. 2008

Akce se koná pod záštitou
Miloslava Vlčka, předsedy poslanecké sněmovny Parlamentu ČR
Václava Jehličky, ministra kultury ČR
Velvyslanectví státu Izrael
Zdeňka Janalíka, senátora a starosty města Holešova
Libora Lukáše, hejtmana Zlínského kraje
Vojtěcha Jurčíka, statutárního zástupce hejtmana Zlínského kraje

Festival se koná za finančního přispění Ministerstva kultury ČR.

Nevybíráme vstupné - všechny akce festivalu jsou zdarma!

Neděle : 27.7.

10.30 RUT

Vystoupení taneční skupiny z Prostějova

Náměstí Dr. Edwarda Beneše, za nepříznivého počasí Drive club

15.00 SLAVNOSTNÍ ZAHÁJENÍ TÝDNE ŽIDOVSKÉ KULTURY

Zahájení VIII. ročníku za účasti významných osobností a koncertu skupiny Corda magico

Šachova synagoga

16.00 Vernisáž výstavy fotografky SHAI GINOTT

Výstava izraelské krajiny inspirovaná Bibli .

Za účasti izraelského velvyslance J.E. Yaakova Lewiho

Městská galerie Holešov

17.30 Týden židovské kultury v Holešově

Dokumentarista a kameraman Oliver Malina Morgenstern představuje svůj film o holešovském festivalu.

Sál kina Svět Holešov

20.00 BERT LINDSEY

Stálý host Metropolitní opery v New Yorku zpívá známé spirituály..

Sál Kina Svět Holešov

Pondělí : 28.7.

17.30 ÚKLID - Prybyrannja

Komorní pseudokabaret o úklidu v domácnosti i v duši. Ester Kočíčková a Katryna Kolcová.
Drive club Holešov

19.00 ARNOŠT LUSTIG a Dr. FRANTIŠEK CINGER - beseda

O svém životě promluví slavný spisovatel a scénárista spolu se svým přítelem.
Kino Svět Holešov

21.00 Modlitba za Kateřinu Horowiczovou - televizní film.

Film bude promítán za účasti autora scénáře Arnošta Lustiga.
Kino Svět Holešov

Úterý : 29.7.

17.30 Koncert skupiny AVONOTAJ (Šumperk)

Šachova synagoga

19.00 KAROL EFRAIM SIDON a Vojtěch Jurčík

S vrchním zemským rabínem beseduje statutární náměstek hejtmana Zlínského kraje
Šachova synagoga

21.00 Golet v údolí - český film

Hrají: Ondřej Vetchý, Jan Hartl, Jiří Ornest, Mahulena Bočanová, Yveta Blanarovičová, Jana Dolanská, Josef Kemr, Markéta Hruběšová, Oldřich Vlach, Lubor Tokoš, Zuzana Talpová, Steva Maršálek, Ivan Řezáč
Režie: Zeno Dostál
Kino Svět Holešov

Středa : 30.7.

17.30 Koncert skupiny TIFERET (Znojmo)

Šachova synagoga

19.00 Židovská rodina v USA

- přednáška ing. Karel Bartošek a Jan Bartošek
Šachova synagoga

21.00 Na konci světa doleva - film Izrael 1998

Kino Svět Holešov

Čtvrtek : 31.7.

17.00 Koncert skupiny KLEZMERIM (Praha)

Šachova synagoga

18.30 HOLEŠOV 1918 - Poslední pogrom - promítání filmu a přednáška.

Mgr.Petr Pálka
Šachova synagoga

20.00 Týden židovské kultury v Holešově

Dokumentarista a kameraman Oliver Malina Morgenstern představuje svůj film o holešovském festivalu.
Šachova synagoga

21.00 Koncert JIŘÍHO HOŠKA A DOMINIKY HOŠKOVÉ

Hudbní vystoupení bude proloženo čtením z Písně písní v podání Jiřího Zapletala a Evy Horké
Šachova synagoga

Pátek : 1.8.

- 16.00 YOCHAVED (Třebíč)**
Židovsko - chasidický taneční soubor; výuka židovských tanců. Současně ochutnávka výrobků firmy Rudolf Jelínek.
Náměstí Dr.Edvarda Beneše, za nepříznivého počasí Drive Club
- 17.00 Koncert skupiny EL-JAZZ-ER (Hradec nad Svitavou) Hudební skupina**
Šachova synagoga
- 18.30 ŽIDOVSKÁ ŠKOLA**
Přijďte se s námi pohádat
Budeme společně rozebírat různá témata jako jsou např. co je židovství, židovské náboženství a mystika atd.
Šachova synagoga
- 20.30 KABALAT ŠABAT - zahájení šabatu**
Bohoslužba pod vedením kantora Michala Foršta.
Šachova synagoga
- 22.00 ALEXANDR SHONERT A NATHALIE SHONERT - ŽIVOT V GHETTU**
Koncert
Bohumil Švarc - čte z povídek kroměřížského rodáka Maxe Grünfelda
Šachova synagoga
-

Sobota : 02.8.

- 09.00 YOCHAVED (Třebíč)**
Židovsko - chasidický taneční soubor.
Náměstí Dr.Edvarda Beneše, za nepříznivého počasí Drive Club
- 10.30 ŠACHARIT**
Sobotní ranní bohoslužba pod vedením kantora Michala Foršta.
Šachova synagoga
- 15.00 TUMBALALAJKA (Police nad Metují)**
klezmer a jidiš písně
Šachova synagoga
- 16.00 ETIKA A SEXUALITA V BIBLI - přednáška**
ThDr. Jiří Beneš
Šachova synagoga
- 18.00 Za kinem Svět Holešov vystoupí**
JARMULA BAND (Polsko)
HA CHUCPA (Brno)
KLEC (Praha)
Celý festivalový ročník je tématicky zaměřen na rodinu a partnerské vztahy v židovství a je věnován 60.výročí vzniku státu Izrael
ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENA

Šavua tov (שבוע טוב) - dobrý týden – vydává Olam - Společnost Judaica Holešov, Osvobození 1133, www.olam.cz Kontaktní osoba Jiří Richter, e-mail olam@olam.cz tel. 573 396 046